

[מחבר: משה גרוביץ, 1970-1971]

2. אין מדקדקין ביין נסך

הכל כשרים לדון דיני ממונות ר' יהודה אומר אפילו ממזרי.
 ר' יהודה אומר אין מדקדקין ביין נסך כתב
 (שמות כ"ג) לא תטה משפט אבינך בריבך [בריבך] אי אותה מטה
 אבל אותה מטה בדינו של שור כו'. ירושלמי סנהדרין פ"ד ה"ז
 דברי ר' יהודה השניים, אין מדקדקין ביין נסך? הם יהודה סתומה אשר נלאו
 חכמי לב לפותרה, נפלאים הם מצד תוכנם אשר כלל ר' יהודה כי "אין מדקדקין
 ביין נסך" בעוד שהיה אחד האיסורים הכי חמורים שבתורה, איסור הנאה
 כאביוניותו דעבודה זרה והמפליא ביותר מה ענין הלכה זו שבאיסור והיתר לכאן
 בדיני ממונות?

מובן כי מפרשי הירושלמי לא יכלו לעבור מבלי לנסות לגרש הדברים הזרים
 הוואלה, ולבאר ענינם כאן. כבר כתב בעל מראה הפנים שעל הירושלמי בטגהדרין
 שם, "כמה שיבושים ראיתי בפירושו זה והכל יפצה פיהם".

להמחור בפירושים הביא מראה הפנים שם הבנת הסמ"ג בלאוין קמ"ח הל'
 יין נסך שבבחיור שהיתה רפיה בחבית יין ובה גר נכרי להחמירה בהדיק שצידד
 רבינו יעקב להחמיר באמרו כי הוא דאמר ר' יהודה אין מדקדקין ביין נסך על כיוצא
 בענינים אלו אומר, וראה חשבונות הרא"ש כלל י"ט, הגהות מיימוני פ"ב מהל'
 מאכלות אסורות אות י"ג וברמ"א י"ד סי' קכ"ז סע' א, והמחזיקי' בחשבונותיו
 סי' ע"ז כותב בישראל שבא קנקן יין מן המרתף והקנקן מבחוץ הוא מופח ע"מ
 להספיק מומתו בנדר ובה גוי ונגע ביור בקנקן מבחוץ במקום הטופח כו' על
 זו וכיוצא בה אמרו בירושלמי פ"ק א"מ אין מדקדקין ביין נסך כו' והסמיכות של
 הלכה זו הכא בטגהדרין — כותב מראה הפנים — שהיא אשר חשב חרתי מילי
 דר' יהודה דשמעין להקל.

הנה גם ביאור זה לא יריגע רוחנו, כי אם לא בא ר' יהודה אך לרמוז שיש
 בקום הלכה באיזה חומרא מחלכות יין נסך, עדיין אין זאת אומרת כי אין
 מדקדקין בה. נוכל למצוא כמה דוגמאות בכל איסור וסיג שלפעמים משלך נתנו
 לך והקילו באיזה פרט האם בשביל כך יכולים לכלול, "אין מדקדקים בחמץ בפסח"
 גם בכל איסורי תורה החמורים, מוצאים אנחנו שלפעמים הקילו בדיעבד במה

1. ראה ש"ת מן השמים לרבינו יעקב ממריש סי' י"ז: עוד שאלתי על סתם יינם
 אם אוסר במשהו או אם יבטל בששים, והשיבו: אע"פ שסתם יינם גורזת היא, החמירה
 תורה עליו כיון נסך שהרי החמירה תורה בעבודה זרה יותר מכל איסורים שבתורה
 דכתיב ולא תביא תועבה אל ביתך וכו' וראה בהגותי שם באריכות.

[מחבר: משה גרוביץ, 1970-1971]

דף ל"ב הכל כשרין לדון דיני ממונות הכל לאתויי מאי אמר רב יהודה לאתויי ממזר

יין נסך והטיית משפט אביו, מה הקשר?

במשנה הראשונה בפרקנו, נאמר, כי "הכל כשרים לדון דיני ממונות". רב יהודה
 בסוגייתו מבאר, שהמשנה באומרה "הכל" כללה גם את הממזר, שאף על פי
 שהוא פסול לשמש כדין בדיני נפשות, כשר הוא לדון דיני ממונות. גם לשון
 המשנה בתלמוד הירושלמי (סנהדרין פ"ס הל' ז') היא כלשון משנתנו "הכל כשרין
 לדון דיני ממונות" ומפרש שם רבי יהודה, "אפילו ממזרין". אלא, שהירושלמי
 מוסיף, כי "רבי יהודה אומר אין מדקדקין ביין נסך"... וממשיך הירושלמי
 ואומר: "כתב לא תטה משפט אבנך בריבך". כיצד השתרבב הדין "אין
 מדקדקין ביין נסך" להלכות העוסקות בדיינים? ובכלל, האם אומנם "אין
 מדקדקין ביין נסך"? הלא ידועה לכל הזהירות המופלגת שיש לנהוג ביין -
 חותמות, הרחקה מנכרים ועוד. לזאת יקרא "אין מדקדקין"? [1]
 את התמיחה, כיצד אמרו "אין מדקדקין ביין נסך" יש המפרשים, כי כוונת רבי
 יהודה היא, שפעמים יש להקל בדין יין נסך, כמבואר בסמ"ג (לאוין קמ"ח), שגור
 נכרי רשאי לתקן חבית יין סדוקה של יהודי, משום שאין דרכם של הגויים לנסך
 באופן זה ("מראה הפנים" שם). יש שהצביעו על קולות אחרות שנאמרו ביין נסך
 שאלוהן כיוון רבי יהודה בדבריו אלו (עיי' שו"ת מהרש"ל סי' ע"ח). ברם, עדיין יש
 להבין מדוע הצמיד הירושלמי הלכה זו להלכות דיינים.
 חלק ממפרשי הירושלמי כותבים כי הירושלמי הצמיד הלכות אלו זו לזו, מאחר
 שבשתייהן מקל רבי יהודה, היינו, בדיני ממונות הוא מקל שממזר רשאי לדון,
 ובדיני יין נסך הוא מקל, כאמור ("פני משה", "מראה הפנים": ע"ע בשו"ת הרא"ש כלל י"ט,
 ובתשובות "צמח צדק" כלל קט"ז).

[1] כמו כן, יש לתמוה על דברי רבינו יעקב מוינא, מרביתנו הראשונים, אשר אף שונה וכותב, כי
 ההלכה שאין מדקדקין ביין נסך מיוסדת על הפסוק "לא תטה משפט אבנך בריבך". אף בספר
 "דמשק אליעזר" (פרשבורג תרמ"א) מצטט מדרש פליאה: "לא תטה משפט אבנך בריבך - מכאן
 לין נסך שאסור מן התורה", שפרים שונים ניתנו לקשר בין יין נסך לפסוק זה העוסק בהטיית
 דין ומשפט? ועל חלקם התבסס מפרש הירושלמי בעל ה"מראה הפנים": "כמה שיבושים ראיתי
 ושמעתי בפי זה, והכל יפצה פיהם!"

ימא נ"ה רע"ב ר' יהודה לית ליה כתיבה, וזהו שמצינו במנחות צ"ה א שתי הלחם אורכן שבעה טפחים ורחבן ד' טפחים. ר' יהודה אומר של א תטעת, וזר יהי, ושם ק"ה רע"א אבר ר' יהודה סימנא בעלמא, וראה בירושלמי מגילה פ"א סה"ב ר' יהודה אומר אדר שני כותב תי"ו כו', ונודע אשר חזבא בהגדה של פסח ר' יהודה היה נותן בהם סימנים דצ"ך עז"ש באח"כ, שמקורו בספרי כי תבוא כ"ו ת, וראה במדרש שוחר טוב פק"ה שמו בהם דברי אותיותיו אמר ר' יהודה בר סימון שהיו המכות נרשמות באותיות, והמעין בשמות רבה פ"ה ג, ודברים רבה פ"ז ט יווכח שהגירסא הנכונה בשו"ט שם אמר ר' יהודה (בר) סימן [דצ"ך עז"ש באח"כ] שהיו המכות נרשמות בגופן, וראה תנחומא תרי"ע ח.⁴

ומדתו של ר' יהודה לטובע, "סימנים" היתה נודעת כל כך עד כי על סגולתו זו נתכנה "סימנא" ראה מכות י"א רע"א שהובאו שם דברי ר' יהודה ורבנן ור' בחמיה ור' מאיר, וטבעו סימן הסוגיא "סימני רבנן מהימני וספרי", אשר שינוי המלה שנקטו "סימנא" במקום המלה הרגילה, "סימן" וגם "ספרי" תחת "ספרי", יורה כי כל אלו הם כינויים להחכמים שהובאו דבריהם באותה סוגיא, כל אחד נתכנה ביחס לכשרונו וסגנונו, ר' יהודה בעל הסימנים נתכנה "סימני", רבנן סתמא אין לכנות כינוי פרטי כי אם "רבנן", ר' נחמיה [בחילוף ה' בח' כרגיל בירושלמי] נתכנה "מהימני", ור' מאיר חכם סופר נקרא ספרי.⁵

ברור איפוא כי גם הפעם כאשר בא ר' יהודה לרבות אשר הקילו בדיני ממונות שאף ממורין כשרין לידון, טבע סימן כי אין מדקדקין "ביין נסך" כלומר אין מדקדקין בדיני ממונות שיהיה: י (יום — לגמור), י (יום ללון), ו (נזקק), ו (נכרי — גר), ו (סריס), ו (כ' שנה), שבדיני ממונות מקילים בכל אלו הדקדוקים. והמלים "אין מדקדקין" מוסבות על חברי הבית דין מקבלי העדות כמו שנקטו בירושלמי ראש השנה פ"ג ה"א אין מדקדקין בעדות וחודש.

4. ראה ספרי האזינו ר' יהודה אומר לעולם יהא אדם כונס דברי תורה כללים שאם כונס פרטים מיציעם אותו כו', ועי' מנחות ק"ה, א תוס' י"ה סימנא בעלמא.
5. ראה בספרי לחקר שמות וכנויים בתלמוד, עמ' יג, הערה כז.

שלחתחלה החמירו בו ראה עירובין ק"ה ב, האם בשביל כך נאמר שהמורה כן יחשב אינו מדקדק באיסור זה?

ולא יתקבל על הלב ההסבר כי לכן נסמכה הלכה זו כאן לשלפניה משום גם בה ר' יהודה הוא המקיל, בעוד שהלכותיו של ר' יהודה במשנתו הן לערך שש מאות, ומזמן מאות אשר ר' יהודה הוא המקיל ולא הוזכרה כאן גם אחת מהן. ועוד זאת, ידענו הכלל שאמר, "הלכה כמאן דמיקל בעירובין" וכן ב"אבלי" אבל לא אשתמיט אחד מחכמי התלמוד להזכיר במסכת עבודה זרה — שהיא עיקר מקומה של הלכות יין נסך — כלל גדול כזה שמצדיק לחקל ביין נסך ואין כדקדקין בו?

אחרוני האחרונים תלו על דברי בירושלמי אלו השערות שונות, כל אחת רחוקה מחברתה. לדוגמא בס' המסלות מאמר שדה כובס הערה יא מפרש שכוננו על יין שמנסכים על גבי המזבח שאפילו עם הארץ נאמן עליו, בהגות גליון אפרים שעל הירושלמי גורס שם אין מדקדקין ב"י"ג, כלומר שאין מדקדקין אם כבר הביא שתי שערות [ונחלפה ג' בנ']. בס' שערי תורת א"י הגיה אין מדקדקין בעדות וחודש, והמשיב"ה המציא לגרוס אין מדקדקין בשור התסקל, וראה שר"ת שם משמעון מהגר"ש פולק (סעאיני, תרצ"ב) י"ד סי' י"ד מש"כ באריכות, כל הגות הללו הן בכלל דברי מראה הפנים הנזכרים.

ומצאתי לאחד מרבתינו הראשונים הוא רבינו יעקב מווינא [בס' פשטים ופירושיו על התורה שנדפס במאינץ ע"י ר"מ גרוסברג] שהבין כי הלכה זו שאין מדקדקין ביין נסך מיוסדת על הכתוב בסמיכות, "לא תטה משפט אבינוך" יש איפוא יחס לזה המאמר עם הלכות סנהדרין — ומהו?

אמנם טרם ננסה להגיע לפתרון חידה זו, עלינו לעמוד על חוכן הסוגיא שבה נמנו התבדלים שבין דיני ממונות לדיני נפשות, תשע או עשר השניים במשנתנו והרבה דקדוקים שהוסיפו עליהם, מהם כי בדיני נפשות דבין וגומרין אך ביום, וגם כתבו ביום גומרים רק לזכות ולא לחובה, ואין אומרים נזקק הדין, וכמו כן אשר בדיני נפשות פסול לדון נכרי אשר לא מאחינו, כלומר גם גר [ראה ספר שפטים, פס' לא חוכל לשום עליך איש נכרי], וגם הסריס פסול, ומי שאינו בן עשרים שנה, בעוד אשר לדיני ממונות אין מדקדקים בכל דברים אלו.³

עשרים שנה, בעוד אשר לדיני ממונות אין מדקדקים בכל דברים אלו.³ והנה ידענו מדתו של ר' יהודה לעשות אונים לתורה ולסמן סימנים לדעת יועיל הסימן לזכרון ויכולים לסמוך עליו יותר מעל הנכתב שיכולים להחליף ראו

2. מחקרי זה נדפס לפני הרבה שנים בירחון "המורה" שהופיע בלודז, אחרי שנים הגעני הסי' על הירושלמי מר"ש ליברמן ומצאתי שגם הוא עמד על זה בטננו שונה והמעין ישפוט.
3. המקורות בתוספתא סנהדרין פ"ז וראה בבלי בירושלמי שם.